

УДК 745.52:069.02(477-25)“1782”

**КИЛИМ 1782 р. ЗІ ЗБІРКИ
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО
ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА У КИЄВІ**

Галина КОГУТ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1/251, 79000 Львів, Україна,
тел. 8 0322 394197, e-mail: kohut_ua@yahoo.com*

У статті публікуються результати дослідження давнього українського килима зі збірки Музею українського народного декоративного мистецтва у Києві (Ін. № КТ-310). В орнамент килима закомпоновано дату його створення – 1782 р. Особливу увагу приділено іконографії мотивів та особливостям композиції килима.

Ключові слова: килим, дизайн, орнамент, гладке килимове ткацтво.

Килим 1782 р. – один із п'яти збережених українських килимів XVII–XVIII ст. з витканою на тлі датою створення (т.зв. “датованих”)¹. Серед цих виробів, дуже різних за технікою виконання та характером орнаментики, килим 1782 р. вирізняється поєднанням гладкотканої поверхні зі складним геометричним орнаментом, виконаним на горизонтальному ткацькому верстаті рахунковою технікою. Відтак, це найдавніша “датована” пам'ятка, що належить до поширеного в давньому українському килимарстві типу гладкотканого геометричного килима.

Уперше пам'ятка була репродукована 1927 р. у праці Д. Щербаківського “Український килим (попередні студії)” [16, с. 16]. Публікація містить каталог так званих датованих килимів Всеукраїнського історичного музею імені Т. Шевченка (далі ВІМТШ). Репродукцію килима 1782 р., як найдавнішої пам'ятки збірки, опублікували на першій таблиці, присвятивши килимові, відповідно, першу статтю каталогу. У каталозі викладено основні дані про використані матеріали та технічні особливості тканини килима, подано короткий опис орнаментальної композиційної схеми та колориту. Відтоді пам'ятка присутня в науковому обігу, проте історіографія її дослідження обмежуються поодинокими згадками у науковій літературі. Зокрема, С. Шуман згадує килим у контексті студій джерел геометричної орнаментики українських килимів ([19, с. 33]. У праці Я. Запасака килим 1782 р. виступає свідченням поширення килимарського промислу у XVIII ст. на території Волині [5, с. 28, іл. на с. 27]. Наше дослідження присвячене безпосередньо

¹ Це килими: 1698 р. зі збірки Музею етнографії та художнього промислу ІН НАН України (Ін. № ЕП-15), килим 1760 р. зі збірки Національного музею у Кракові (Ін. № MNK no. XIX-T-5037) [8], килим 1787 р. зі збірки Музею українського народного декоративного мистецтва у Києві (№ КТ-306) та килим 1799 р. зі збірки Полтавського художнього музею (Галереї мистецтв) (Ін. № 1545).

килиму 1782 р. як унікальний пам'ятці українського килимарства. Свою увагу ми зосереджуємо на розгляді таких питань:

- походження килима;
- технічні особливості тканини килима;
- композиційна схема;
- мотиви килима;
- колорит;
- функції килима.

Походження. Килим зберігається у фондах музею українського народного декоративного мистецтва у Києві (далі МУНДМ) під інвентарним № КТ-310¹. До фондів МУНДМ килим потрапив 1954 р., коли на базі збірки народного декоративного мистецтва Державного республіканського історичного музею було створено окрему музейну установу. До історичного музею² килим потрапив 1915 р. В інвентарній книзі зазначено, що виріб привезла з с. Могильного Волинської губернії (сьогодні с. Жовтнєве Нововолинського р-ну Волинської обл.³) експедиція на чолі з Данилом Щербаківським. При цьому зауважимо, що найменування місця, де було знайдено килим і місця виготовлення килима у XVIII ст. не обов'язково збігалися, зважаючи також на значний часовий проміжок (133 роки) між згаданими подіями. Водночас малоімовірно, що виріб привезли сюди з віддалених територій. Статистичні дані 1914 р. свідчать, що на поч. XX ст. у Володимиро-Волинському повіті Волинської губернії килими не виробляли, проте їх виготовляли в сусідньому Луцькому повіті (1 господарство), а також трохи далі на південний схід у Дубенському повіті у Мізочській волості (24 господарства)⁴. На користь волинського походження килима 1782 р. свідчать також збережені пам'ятки волинського килимарства XIX ст., які мають схожу орнаментику⁵. Це дає підстави пов'язувати

¹ У праці Я.Запаса килим згадується під старим Ін. № К-39 [5, с. 27]. В.Щербаківський публікуючи килим вказує ін. № 23685, під яким килим зберігався у фондах ВІМТШ [16, с. 16].

² Музей неодноразово перейменовували та реорганізували: 1904 р. – Київський художньо-промисловий і науковий музей імені государя імператора Миколи Олександровича, 1919 р. – Перший державний музей, 1924 р. – Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка, 1935 р. – Центральний історичний музей ім. Т. Шевченка, 1944 р. – Державний республіканський історичний музей.

³ Засноване 1570 р., с. Могильне 1952 р. було перейменоване у с. Жовтнєве.

⁴ Публікація “Кустарные промыслы Волынской губернии” містить додаток “Примечание. Число хозяйств, занимающихся кустарными промыслами по данным, полученным от волосных правлений”, у якому підраховано килимові господарства губернії:

Ковельський повіт – 0

Володимиро-Волинський повіт – 0

Луцький повіт – Силенська волость – 1 господарство

Ровенський повіт – 0

Житомирський повіт – Краснопільська волость – 3 господарства,

Новоград-Волинський повіт – Коропська волость – 4 господарства,

Острозький повіт – 0

Дубенський повіт – Мізоцька волость – 23 господарства

Кременецький повіт – 19 господарств: Барсуцька волость – 1 господарство, Вишгородська – 18 господарств.

Ізяславський повіт – 0

Старо-Константинівський повіт – Купельська волость – 7 господарств (цит. за [15, с. 13]).

⁵ Як, наприклад, західноволинський килим зі збірки МУНДМ (іл. 3).

килим 1782 р. з традицією волинського килимарства, тяглість якої, очевидно, не обмежувалася одним століттям. Висока якість виконання килима та складність орнаментики свідчить про те, що килим виконали у спеціалізованій килимарській майстерні. Подібно до інших відомих майстерень XVIII ст. [7], це, ймовірно, була килимарня при панському маєтку.

Технічні особливості. Розміри килима 326 x 140 см. Виріб гладкотканий (без ворсу). Нитки піткання розміщені строго перпендикулярно до ниток основи. Вимір ширини, видовжені пропорції виробу та напрям ниток піткання вказують на те, що килим було виконано рахунковою технікою на горизонтальному ткацькому верстаті з шириною берда понад 140 см. Підбір використаних матеріалів типовий для українських килимів XVIII–XIX ст.: для основи килима використано зсукані вдвоє лляні нитки, а для піткання – вовняну пряжу. Показник густини основи 3 нитки / см, що також характерно для давніх українських килимів. На стиках нитки різних кольорів здебільшого не переплітаються, внаслідок чого утворюються дірки-просвіти (лише в окремих місцях трапляються ділянки з зубчастим з'єднанням переплечених ниток). Стан збереження пам'ятки добрий¹. Втрачена частина килима є незначною (½ кайми з лівого боку), що дозволяє побачити композицію килима у її первісному вигляді.

Композиційна схема. Ширина килимів, виконаних на горизонтальному ткацькому верстаті, обмежується шириною берда ткацького верстата², тож композиція таких виробів, як правило, розгортається в довжину. Килим 1782 р. має видовжений горизонтальний формат (іл. 1). Верх і низ килима визначається написанням цифр дати килима (іл. 2), тож за задумом він мав експонуватися саме у горизонтальному положенні. Декорована площа поділена на внутрішнє поле і кайму. У внутрішньому полі розміщено п'ятнадцять орнаментованих смуг різної ширини, відокремлених одна від одної вузькими одноколірними смужками. Центральна смуга килима є найширшою, інші розміщуються з обох боків від неї дзеркальносиметрично.

Сім з п'ятнадцяти смуг килима орнаментовані однаковими мотивами гачкуватих ромбів (смуги *A*). Вони розділені вузькими смугами, що мають інші орнаменти: дві смуги з мотивом “ланцюжка” (*B*), чотири смуги – із дзвоноподібними мотивами (*C*, а також *C'* – тут мотив має незначну відмінність) та дві смуги з листоподібними мотивами (*D*). Внутрішнє поле килима з чотирьох боків оточене широкою смугою кайми з орнаментом геометричного характеру (*K*), що має вигляд фризу східчастих ромбів. Фриз ромбів доповнюють дрібні хрестоподібні мотиви, розміщені вгорі і внизу над ромбами і між ними.

¹ Килим реставрований: штопаний, з нижнього боку виробу підшита тканина.

² Доцільність використання горизонтальних верстатів, на яких ткали полотно, для виготовлення килимів зумовлена полегшенням та прискоренням процесу ткання. Нитки основи, між якими прокладаються нитки піткання, розділяють (попереміно опускають та піднімають) механічним способом.

Таблиця 1

Композиційна схема килима 1782 р.

<i>K</i>																
<i>K</i>	<i>D</i>	<i>A</i>	<i>C'</i>	<i>A</i>	<i>C</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>A</i>	<i>C</i>	<i>A</i>	<i>C'</i>	<i>A</i>	<i>D</i>	<i>K</i>
<i>K</i>																

Отже, композиційну схему килима 1782 р. характеризують: видовжений горизонтальний формат, первинний поділ декорованої площини на кайму та внутрішнє поле, смугасте членування внутрішнього поля, центричність та фризове розміщення мотивів у смугах.

Схожу композицію має килим XIX ст. зі збірки МУНДМ, що також походить з території Західної Волині (іл. 3). Виріб має кайму та внутрішнє поле, заповнене смугами з мотивами ромбів. Це дає підстави припускати, що на території Західної Волині у кін. XVIII – XIX ст. могла існувати традиція виготовлення килимів, що мали кайму та складний, закомпонований у смуги, орнамент внутрішнього поля. Килими з подібною композиційною схемою у XIX ст. виготовляли також у сусідніх етнографічних регіонах Полісся та Поділля¹, що вказує на значно ширші межі її поширення.

Видовжений формат та смугасте членування внутрішнього поля споріднює килими цієї композиційної схеми з пасистими веретами – витканими з вовни народними виробами, орнамент яких складається з різнокольорових, часто одноколірних смуг, і які, на відміну від килимів, не мають кайми. Традиція виготовлення верет існувала в багатьох регіонах України, зокрема на території Західного Полісся, де їх називали “килимами” (Волинська обл.) або “пасяками” (Рівненська обл.) [3, с. 58]. У науковій літературі усталеною є думка, що верети – це пра-килими, прототипи килимових виробів, і передовсім тих, що мають смугастий уклад взору². В контексті цієї гіпотези орнамент килима 1782 р. репрезентує один з наступних етапів розвитку килимової орнаментики, що включав поділ килимової площини на кайму і внутрішнє поле та введення у смуги мотивів геометричного характеру. При цьому зазначимо, що застосування первинного поділу декорованої частини на внутрішнє поле і кайму слід пов’язувати з впливами східного килимарства, де цей поділ є не лише вдалим композиційним рішенням, але й має символічне значення³.

¹ Див., наприклад, східнополіський килим з с.Бехи, репродукований: [15, іл. 9 на с. 23]) та західно-подільські килими репродуковані: [19, Табл. 1,2,6,7].

² С. Шуман вважав, що “пасяк є ніби пращуром великих килимів”, “батько і мати килима” [19, с. 32,84-85]. Про зв’язок верет з килимами говорив свого часу також А. Жук [4, с. 57].

³ Внутрішнє поле символізує Всесвіт, небесні сили і божественність, а кайма є уособленням земного світу людей [18, с. 28].

Мотиви. Закомпоновані у смуги мотиви килима є геометричними, а тому ідеально узгоджуються з структурою килимової тканини¹. Мотивам надано східчастих контурів. У цей спосіб особливості рахункової техніки гладкого килимового ткацтва було використано для створення цікавого декоративного ефекту – мерехтіння дрібних зубчастих виступів, що пожвавлюють строгість геометричних орнаментальних форм.

В орнаменті килима 1782 р. виокремлюються п'ять основних мотивів:

М 1 – гачкуватий ромб, повторюється у смугах *А*. Має гачки на двох протилежних кутах. В центрі мотиву ще один ромб із вписаною у нього зубчастою фігурою. *М 1* є головним мотивом килима 1782 р. Кількісно домінуючи над іншими мотивами, він привертає до себе увагу, надаючи характеру цілій композиції. Гачкуватий ромб – один з базових мотивів килимової орнаментики. На *Табл. 2* представлені аналогічні мотиви гачкуватого ромба, виявлені в орнаментах килимів, що походять з килимарських осередків України та інших територій поза її межами. При пошуку подібних зображень ми зосередили свою увагу саме на варіанті мотиву з парою гачків на двох протилежних кутах, дистанціюючи його від принципово іншого, на нашу думку, варіанту з гачками на всіх чотирьох кутах. Подібні до *М 1* зображення мотиву гачкуватого ромба зустрічаємо в українських килимах XIX ст. зі Східного Полісся² (*Табл. 2, рис. М1/2*), Східного та Західного Поділля (*Табл. 2, рис. М1/3,4,5*). Аналогії до мотиву *М 1* знаходимо також в декорі традиційних килимових виробів балканських країн (*Табл. 2, рис. М1/6,7,8,9,10,17*), Анатолії (*Табл. 2, рис. М1/11,12,13,14*) та Туркестану (*Табл. 2, рис. М1/15,16*).

М 2 – листеподібний мотив складної конфігурації у смугі *В*. На *Табл. 3* подано прориси аналогічних зображень цього мотиву в декорі піротського килима поч. XIX ст. (*Табл. 3, рис. М 2/1*) та двох давніх анатолійських килимів (*Табл. 3, рис. М2/2,3*).

М 3 (М 3') – мотив з “дзвониками”, komponується фризом у смугі *С*. Складається з двох дзвоноподібних елементів. В орнаменті килима 1782 р. мотив зустрічається у двох варіантах: з центральною рисою – “стеблом” (*3 С*) і без “стебла” (*3 С'*). На *Табл. 4* показано схожий мотив туркменського килимового орнаменту (*Табл. 4, рис. М 3/1*).

М 4 – мотив “ланцюжка” з дрібними зубчастими елементами всередині кожної ланки. На *Табл. 5* поруч з мотивом *М 4* вміщено два інші варіанти мотиву “ланцюжка”, один з яких оздоблює внутрішнє поле чіповського килима 1911 р. (*Табл. 5, рис. М 4/1*), а другий – давнього анатолійського килима (*Табл. 5, рис. М 4/2*).

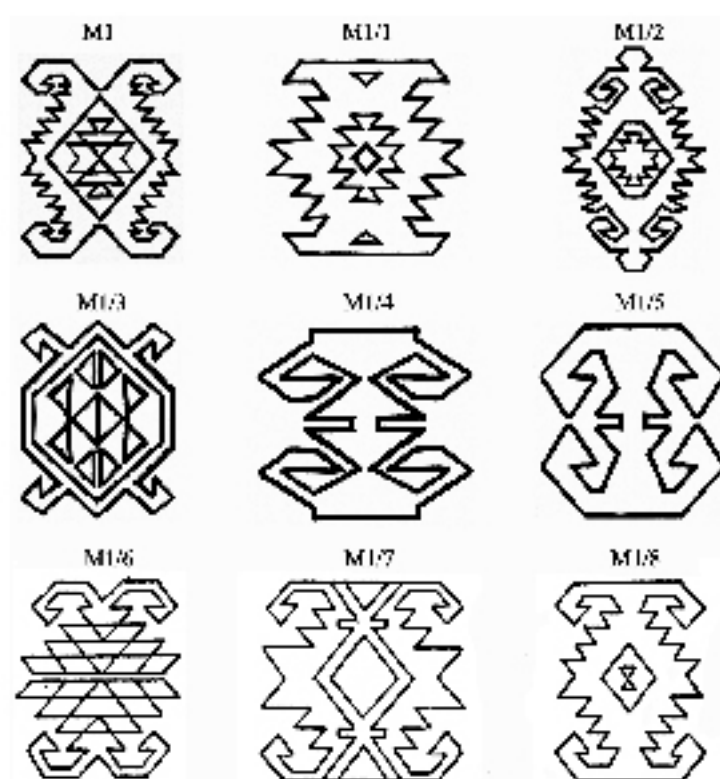
М 5 – східчастий ромб – komponується фризом у смугі кайми *К*. Всередині кожного ромба вміщено східчастий ромб меншого розміру. В верхньому та нижньому кутах ромба, а також в проміжках між ромбами – доповнюючий хрестоподібний мотив.

¹ При тканні килимів рахунковою технікою застосовується звичайне полотняне переплетення, причому вертикально скеровані нитки основи перетинаються з горизонтально прокладеними нитками під прямым кутом. Відтак, орнаментальні мотиви, виконані у цій техніці, завжди мають кутасті обриси. І якщо рослинні мотиви отримують геометричну стилізацію, то геометричні мотиви, контури яких є комбінаціями ліній горизонтального, вертикального та діагонального напрямків, відтворюються точно і чітко.

² Килими типу “у козаки”. Гачкуваті ромби – “козаки” – є головними мотивами килимів цього типу. Характерний передовсім для килимарства регіону, мотив виконували також у техніці вишивки [9, іл. на с. 60].

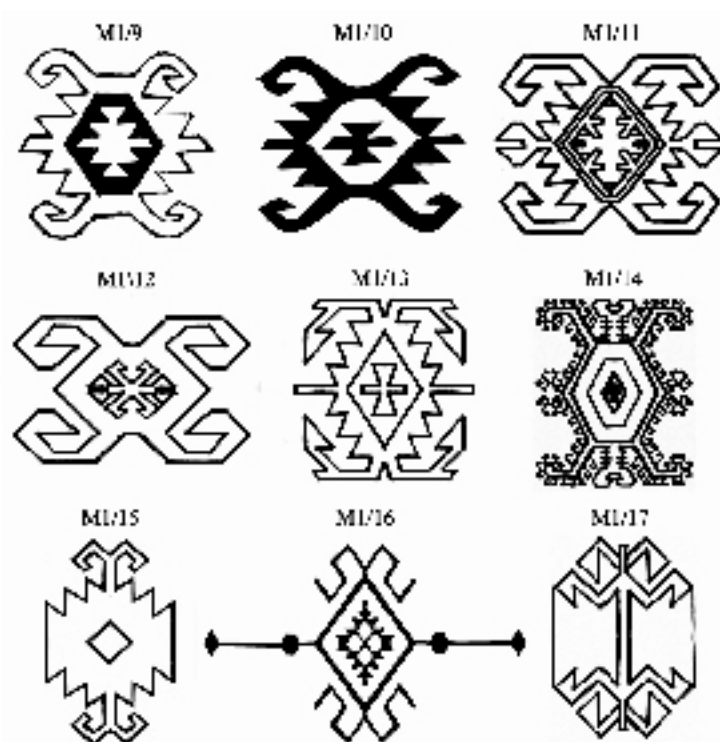
Таблиця 2.

Мотив гачкуватого ромба

- M 1. Китим з с. Могильного (згодні с. Жовтине) Новоградницького р-ну Волинської обл. (с. 1). 1782 р. Випинь. Мотив повторюється фризом в орнаменті смуги внутрішнього поля.
- M 1/1. Килим з с. Беки Коростенського р-ну Житомирської обл. Поч. XX ст. Сх. Полісся (репродукований: [15, іл. 9 на с. 23]). Мотив центральної смуги внутрішнього поля килима.
- M 1/2. Килим з с. Ланковичі Киріятинського р-ну Житомирської обл. XX ст. (?). Сх. Полісся. (репродукований: [9, кол. Табл. 2]). Мотив повторюється у фризі килима.
- M 1/3. Килим зі Сх. Поділля. Вінницька (?). XIX ст. (репродукований: [19, Табл. 2?]). Мотив повторюється у фризі килима.
- M 1/4. Килим з Західного Поділля. XIX ст. (репродукований: [19, Табл. 1]). Один з мотивів у смугі внутрішнього поля килима.
- M 1/5. Килим зі с. Висгородок Лановецького р-ну Тернопільської обл. XIX ст. (репродукований: [19, Табл. 9]). Мотив повторюється у фризі килима.
- M 1/6. Молдавський килимовий зубчастий мотив (репродукований: [2, Табл. XXIV, рис. 11]). Напр. молдавський килим кін. XVIII ст. (репродукований: [10, Табл. 24]). Мотив повторюється у фризі килима.
- M 1/7. Молдавський килимовий зубчастий мотив (репродукований: [2, Табл. XXIV, рис. 12]).
- M 1/8. Молдавський килимовий зубчастий мотив (репродукований: [2, Табл. XXIV, рис. 13]).

Таблиця 2 (продовження).

M 1/9. Болгарський килимовий мотив „втрешна кука“ (репродукований: [13, с. 176]).

Напр. піпонецький килим. Болгарія. 1911 р. (репродукований: [13, іл. 92]).

M 1/10. Болгарський килимовий мотив „жабіца“ (репродукований: [1, с. 85]).

M 1/11. Килим з південних регіонів центральної Анатолії. Бл. 1900 р. З приватної колекції Марли Маллетт у Атланти. Іл. № W-7492 [21].

M 1/12. Килим з Eshicioglu Mosque в Анкарі. IX-XV(?) ст. (репродукований: [17, іл. 367]). Мотив центрального поля.

M 1/13. Килим з Зхідної Анатолії. XX ст. (репродукований: [17, іл. 360]). Мотив центрального поля.

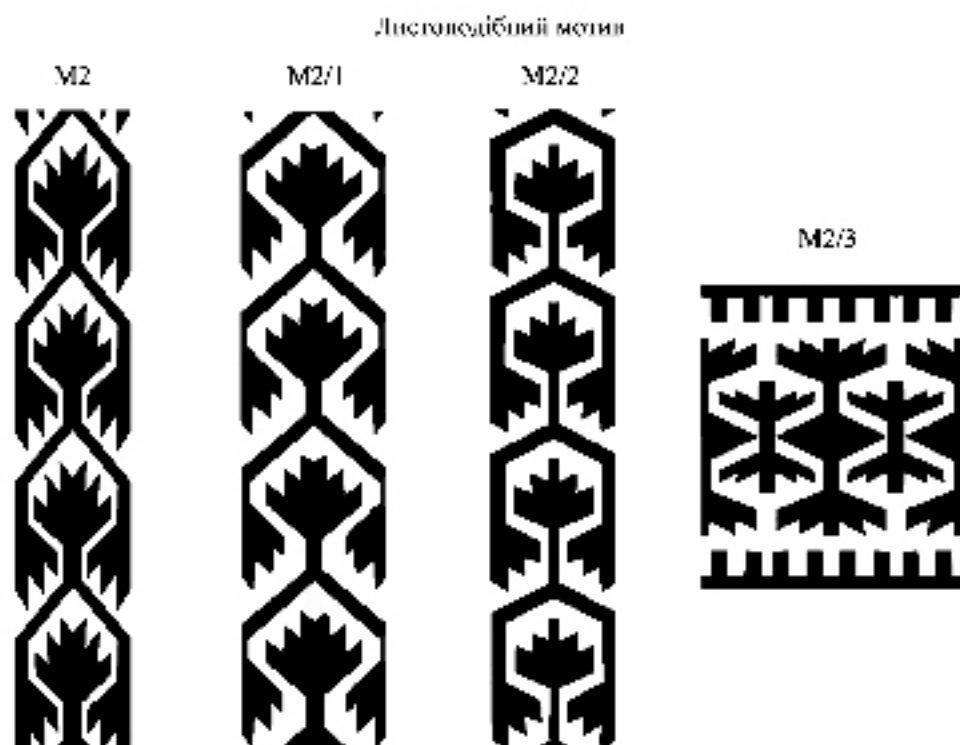
M 1/14. Килим з Ala-ed-Din Mosque в Анкарі, XIX - XV ст. (репродукований: [17, іл. 366]). Мотив центрального поля.

M 1/15. Туркменський килимовий мотив (репродукований: [11, Табл. XIII, рис. 10,11]; Табл. XLIX, рис. 6]).

M 1/16. Туркменський килимовий мотив (репродукований: [11, Табл. XCVII, рис. 9]).

M 1/17. Мармуровський килим. Румунія. 2 пол. XIX ст. (репродукований: [6, Табл. 1]).

Таблиця 3.

M 2. Килим з с. Мозильного (сьогодні с. Жовтине) Новоусатинського р-ну Волинської обл. (іл.1). 1782 р. Волинь. Мотив повторюється фризом в оздобленні смуги внутрішнього поля.

M 2/1. Піретський килим. Поч. XIX ст. (репродукований: [14, іл. 298]). Мотив повторюється фризом у смугі внутрішнього поля.

M 2/2. Килим з Австралії. XVIII – XIX ст. Національна галерея Словенії (Aziz and Brigitte Golgözen collection). Мотив повторюється фризом у смугі внутрішнього поля [22].

M 2/3. Килим з Ala-ed-Din Mosque в Анкарі. IX–XV ст. (репродукований: [17, іл. 366]). Мотив килим.

Таблиця 4.

Мотив з "дзвониками"

МЗ

МЗ/1

М З. Килим т.с. Могильного (село т.п.с. Жовтине) Новокиївського р-ну Київської обл. (іл.1). 1782 р. Волинь. Мотив повторюється фризом в орнаменті смуги внутрішнього поля.

М З/1. Туркменського килимовий мотив (репродукований: [11, Табл. XXXVII, рис. 5]). Мотив кайми.

Таблиця 5.

Мотив „дзигюкка”

M4

M4/1

M4/2

M4. Килим з с. Могильного (сучасні с. Жостинева) Новомилинського р-ну Волинської обл. (іл.1). 1782 р. Волиня. Мотив смуги внутрішнього поля.

M4/1. Чіловський килим. Болгарія. 1911 р. (репродукований: [13, іл. 92]). Мотив смуги внутрішнього поля.

M4/2. Килим з Ala-ed-Din Mosque в Анкарі. IX–XV ст. (репродукований: [17, іл. 366]). Мотив внутрішнього поля.

Східчастих обрисів мотив ромба набув внаслідок зубчастої стилізації, пов'язаної з особливостями техніки ткацтва. Невипадково подібні зображення зустрічаємо не лише у килимарстві, а також у перебірному та ремізно-човниковому ткацтві¹.

Отже, більшість мотивів килима 1782 р. (*М 1*, *М 2*, *М 3* та *М 4*) мають близькі аналогії у килимарстві Сходу, а також балканських країн, культура яких свого часу зазнала значного турецького впливу. Досліджуючи мотив гачкуватого ромба² в орнаментах галицьких та подільських килимів, С. Шуман вказав на два можливі варіанти його походження: 1) автохтонний – як мотив технічного походження – з'явився безпосередньо на Поділлі у дуже давньому часі; 2) азійський – був занесений татарськими, киргизькими та іншими племенами під час наїздів азійських орд [19, с. 32-33]. З огляду на те, що мотив *М 1* має дуже складну конфігурацію, а також враховуючи, що варіанти його накреслення в килимах різних регіонів дуже подібні, гіпотеза про технічне походження мотиву виглядає непереконливою. Азійська версія походження є значно вірогіднішою. Однак, з'ясування безпосередніх джерел мотиву *М 1*, а також мотивів *М 2*, *М 3* та *М 4*, шляхи та хронологія поширення цих мотивів на українських територіях потребують спеціальних студій з залученням широкого порівняльного матеріалу, який мав би точне і достовірне датування.

Колорит. Холодний колорит килима базується на поєднанні синього, червоного, рожевого (цикламенового), білого кольорів, декількох відтінків жовтої та червоної вохри. Цікаво, що з правого краю килима, на площині, що займає трохи більше 1/4 довжини виробу, червоний колір зовсім відсутній: у місцях, де мав би бути червоний колір, замість нього введено жовто-вохристий, а також червону вохру, яку попередньо не використовували. Відтак, у четвертій смузі справа помітний різкий перехід від червоного кольору до жовто-вохристого. Цей перехід помітний і в каймі килима, де однакові червоні серединки ромбів у цій частині виробу отримують вохристе забарвлення. Ця заміна кольору була вимушеною. Правдоподібно, килим ткали зліва направо. Коли було виткано майже три чверті повної довжини, червоні нитки, очевидно, закінчились, і в процесі ткання їх почали замінювати нитками вохристих відтінків. По ходу вносились певні корективи у колорит, що в результаті привело до різного кольорового вирішення лівої і правої частин килима.

Функції. Про особливості функціонування килима жодних відомостей немає. Проте, з цього приводу можна висловити деякі припущення. Наявність дати створення килима, закомпонованої в орнамент виробу, свідчить про те, що його створювали як пам'ятну річ, а відтак особливу і унікальну в очах замовника та ткача. Написанням цифр визначається верх і низ килима. Тому виріб, правдоподібно, не використовувався для покриття столу, а тим більше долівки, а експонувався у вертикальному положенні. На користь цього припущення свідчить також добрий стан збереження килима, про що йшла мова вище. Тож килим, подібно до подільських килимів-“залавників”, використовувався для оздоблення стін інтер'єру споруди, житлової або сакральної.

Висновки:

1. Килим 1782 р. належить до типу гладкотканих геометричних килимів, виконаних рахунковою технікою на горизонтальному ткацькому верстаті. Він є найдав-

¹ Зокрема західноукраїнському [12, мал. 1,2,5,6,7 на с.111].

² Дослідник не виокремлював варіантів мотиву, тому тут мова йде про мотив гачкуватого ромба загалом.

нішим збереженням килимом цього типу, що має виткану на тлі дату створення.

2. Килим було знайдено у с. Могильному (сьогодні с. Жовтнєве Нововолинського р-ну Волинської обл.). Походження килима пов'язується з традицією волинського килимарського промислу, представленого збереженими пам'ятками XIX ст. та свідченнями письмових джерел поч. XX ст.

3. Композиційну схему килима 1782 р. характеризують: видовжений горизонтальний формат, первинний поділ декорованої площини на кайму та внутрішнє поле, смугасте членування площини внутрішнього поля, центричність, а також фризове розташування мотивів у смугах. Подібні килими були поширені у XIX ст. на Волині, а також у сусідніх регіонах Східного Полісся та Західного Поділля.

4. Мотиви килима геометричного характеру. Вони мають східчасті контури, що є наслідком стилізації. В орнаменті килима виокремлюються п'ять мотивів: гачкуватий ромб *М 1*, листоподібний мотив *М 2*, мотив з "дзвониками" *М 3* (*М 3'*), мотив "ланцюжка" *М 4* та мотив східчастого ромба *М 5*. Мотив гачкуватого ромба, який є головним мотивом килима 1782 р., у XIX ст. був поширеним мотивом східнополіського та західноподільського килимарства. Подібні зображення мотиву зустрічаємо також в орнаментах килимів балканських країн, Анатолії та Туркестану. Інші мотиви килима 1782 р. також мають близькі аналогії в східній килимовій орнаментиці. Це свідчить про орієнтальні джерела орнаменту килима 1782 р. та, загалом, про вплив килимового промислу Сходу на килимарство Західної Волині кін. XVIII ст.

5. Колорит килима побудований, головню, на використанні холодних відтінків синього та червоного кольорів. Попри центральносиметричну композицію килима, права та ліва частини виробу мають різне розфарбування. Це пояснюється вимушеною заміною червоних ниток, які, ймовірно закінчилися, на нитки вохристих відтінків.

9. Килим використовувався для оздоблення стін інтер'єру житлової або сакральної споруди.

Взір килима 1782 р. дає цінний матеріал для студій української килимової орнаментики. Оскільки виріб має точне і достовірне датування, він засвідчує побутування на Волині вже у кін. XVIII ст. килимів з каймою та складним смугастим орнаментом внутрішнього поля, а також фіксує використання мотиву гачкуватого ромба, широко поширеного у XIX ст. на Східному Поліссі та Західному Поділлі. Орнаментальна спорідненість складних за конфігурацією мотивів килима 1782 р. з аналогічними мотивами килимів Балкан, Анатолії та Туркестану поза сумнівом вказує на зв'язки килимарства Волині з килимарським промислом Сходу. Ареал поширення гладкотканих килимів на Сході у XVIII ст. охоплював Анатолію, Персію, Кавказ, Західний та Східний Туркестан. Попри локальні особливості, килими цих регіонів виявляють спорідненість і мають спільні джерела (анатолійські або тюркські¹). Відомо про вплив анатолійських килимів на орнаментику килимів Болгарії [1, с. 106] та меншою мірою Румунії, де виявлено багато місцевих варіантів. У ра-

¹ Сьогодні існують дві головні теорії походження гладкотканих килимів. Згідно з першою, килимарство виникло в побуті тюркських племен, історичною батьківщиною яких є Хорасан, область на північному сході Ірану між річкою Аму-Дар'єю і гірською системою Паропаміз (територія досі населена тюркськими народами, і поділена між трьома країнами: Іраном, Афганістаном і Туркменістаном). Звідти гладкоткані килими поширились в XI ст. на територію Анатолії. Згідно з іншою теорією, що носить назву "теорія богині", килимарство Анатолії бере свій початок з неоліту, тобто було поширене тут ще до міграції тюрків. Огляд основної бібліографії, присвяченої цій проблемі див.: [20].

діюсі впливів східного килимарства перебував, очевидно, і промисел килимарських осередків України, у тому числі й Західної Волині кін. XVIII ст.

На нинішньому етапі студій актуальними є дослідження зв'язків українського килимарства з традицією килимарства Сходу, які б з'ясували географію та характер орієнтальних впливів на різних хронологічних етапах. Їм, однак, мають передувати ґрунтовні студії орнаментики українських килимів, що залучили б до розгляду максимально велику кількість зразків давніх килимових орнаментів. Результати порівняльного аналізу українських килимових взорів з їх орієнтальними аналогами, а також історичні дані про зв'язки України зі Сходом створять необхідну базу для з'ясування цього важливого аспекту досліджень українського килимарства.

1. Велев Д. Д. Български килими до края XIX в. – София, 1960.
2. Гоберман Д.Н. Ковры Молдавии. – Кишенев, 1960.
3. Дудар-Нестер О.Т. Килими Полісся // Народна творчість та етнографія. – 1980. – № 5. – С. 57-61.
4. Жук А.К. Українські народні килими (XVII–поч. XX ст.). – К., 1966.
5. Запаско Я.П. Українське народне килимарство. – К., 1973.
6. Здерчук Б. Марамурешские ковры. – Бухарест, 1963.
7. Козут Г. Професійні майстерні на “килимівій мапі” України XVII–XVIII ст.: факти, міфи, гіпотези // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія мистецтвознавство. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – Вип. 2. – С. 71-81.
8. Козут Г. Український килим 1760 р. зі збірки Museum Narodowego w Krakowie (MNK no. XIX-T-5037) // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 2004. – Т. ССXLIII. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. – С. 370-381.
9. Лащук Ю. Народне мистецтво українського Полісся. – Львів, 1992.
10. Молдавские ковры / Сост. альбома Д.Н. Гоберман. – Вып. 1. – Кишенев, 1959.
11. Мошкова В.Г. Ковры народов Средней Азии конца XIX – начала XX ст. Материалы экспедиции 1929-1945 гг. – М., 1970.
12. Сидорович С. Й. Художня тканина Західних областей УРСР. – К., 1979.
13. Станков Д. Чиповски килими. – София, 1960.
14. Станков Д. Черги и килими. – София, 1975.
15. Червяк К. Килимарство на Коростенщині // Краєзнавство. – 1929. – № 3-10. – С. 13-44.
16. Щербаківський Д.М. Український килим (попередні студії) // Український музей. – К., 1927. – С. 3-31.
17. Great carpets of the World / Bérintain V., Day S., Floret É. & an. – New York, 1996. – 377 s.
18. Milanese E. Koberce [typy, wzory, techniki tkania dywanów wchodnich i europejskich]. – Warszawa, 1999.
19. Szuman S. Dawne kilimy w Polsce i na Ukrainie. – Poznań, 1929.
20. <http://www.kilim.com>
21. <http://www.marlamallett.com>
22. http://www.ng-slo.si/en/default.asp?k=razstava_dogodek&rid=183

CARPET OF 1782 IN THE MUSEUM OF UKRAINIAN DECORATIVE FOLK ART IN KYIV

Halyna KOHUT

*Lviv National Ivan Franko University,
Faculty of Culture and Arts
1, Universytetska St, room 251, 79000, Lviv, Ukraine
Tel.: 8 0322 394197, e-mail: kohut_ua@yahoo.com*

The author of the article presents the results of her research of the antique Ukrainian carpet from Museum of Ukrainian Decorative Folk Art in Kyiv (no. KT-310). The design of the carpet includes the date of its production – 1782. Special attention is played to the iconography of the motives and to the features of the carpet's design.

Key words: carpet, design, ornamentation, flat weave.

Стаття надійшла до редколегії 04.09.2008

Прийнята до друку 17.09.2008